

РЕЦЕНЗИЯ

ОТ

Проф. Георги Цветанов Момеков, дф

Катедра „Фармакология, фармакотерапия и токсикология“

Фармацевтичен факултет към Медицински университет – София

Член на научно жури в изпълнение на Заповед №РД-38-371/09.07.2024 г.

Относно: Процедура по присъждане на научната и образователна степен „Доктор“, в област на висше образование 7. Здравеопазване и спорт, Професионално направление – 7.3 Фармация и Научна специалност „Социална медицина и организация на здравеопазването и фармацията“

Тема: Проучвания на свързаното със здравето качество на живот при студенти по фармация на редовен докторант маг. фарм. НАСИЕ САБРИЕВА АСИПОВА с научен ръководител Доц. Сава Огнянов Георгиев, дф.

Преамбюл

Депозираните от докторанта материали съответстват на изискванията на относимата към процедурата нормативна рамка, а именно ЗРАСРБ, ППЗРАСРБ и на Правилника за условията и реда за придобиване на научни степени и заемане на академични длъжности в СУ „Св. Климент Охридски“. Документите са изготвени образцово и включват списък и копия на три реални пълнотекстови публикации във връзка с дисертационния труд в реферирани научни издания, както и 8 публикации и доклади, излезли в нереперирани списания с научно рецензиране или публикувани в редактирани колективни томове.

I. Кратки биографични данни

Маг. фарм. Насие Сабриева Асипова завършва висшето си образование с придобиване на образователно – квалификационната степен магистър – фармацевт във Факултет по химия и фармация на Софийския университет „Св. Климент Охридски“ през 2018 г. Професионалният и опит включва работа в открита аптека и Националната здравно-осигурителна каса. Маг. фарм. Сабриева има придобити следдипломни квалификации по „Индустриален бизнес и

предприемачество“ и „Финансов мениджмънт“, от Химикотехнологичен и металургичен университет, както и по „Оценка на безопасност на козметичните продукти“, придобита в СУ „Св. Климент Охридски“. Маг. фарм. Насие Асипова владее писмено и говоримо английски език.

II. Кратка характеристика на структурата на дисертацията

Представеният за рецензия дисертационен труд е написан на 191 страници, като структурата му съответства на възприетите в областта на медикобиологичните науки стандарти и включва следните раздели: въведение, литературен обзор, цел, задачи, материали и методи, собствени проучвания, изводи, библиография и едно приложение. Част от данните, включени в дисертационния труд са представени под формата на 68 таблици и 43 фигури. Цитираните първични литературни източници са 299, в т.ч. 278 на английски език.

III. Актуалност и значимост на дисертационния труд

Дисертационният труд третира изключително актуалната проблематика на свързаното със здравето качество на живот (HRQoL) и пациентските възприятия с асоциираните транслации в различните аспекти на самооценката и въздействието им върху общественото здраве. Проучването е фокусирано върху специфична кохорта, която представлява много интересна и непроучена популация като извадка от младото население, а именно студенти по фармация. Проучването е актуално предвид особеностите на възрастта на пациентите и чисто концептуалните и социалните вододели, които преминават в този период свързани с конкурентната среда, стресогенността на проблемите, асоциирани както с академичната микросреда така и с бързо променящата се роля за обществото на развиващите се бъдещи здравни специалисти. Важно е да се отбележи, че студиите са проведени по-време на хектичния период на световната COVID-19 пандемия и отразяват несъмнените въздействия върху асоциираното със здравето качество на живот на асоциираните лични и обществени ограничения, които са до голяма степен извънредни и безпрецедентни за младите хора, в т.ч. целевата кохорта на представените авторски проучвания. Студиите на докторантката отразяват несъмненото въздействие върху психологически стресови фактори, показващи влияние върху общото възприятие и специфичната самооценка на кохортата.

Литературният преглед, залегнал в структурата на дисертацията, обхваща 34 страници и се позовава на 299 цитирани статии. Направен е щателен преглед на парадигмата свързано със здравето качество на живот, методичните подходи

за оценка и количествено определяне, както и на психосоциалното въздействие на COVID-19 пандемията, както и обзор на депресията като медицински проблем. Важно е да се отбележи, че не се касае просто за преглед на наличната литература, но е използван рационален подход за оценка и подбор на висококачествени като данни изходни студии, което е позволило компилиране на два базирани на доказателствата систематични обзора. Проследено е доколко пандемията, с всички породени обществени и специфични социално медицински проблеми, интервенира в домейните за оценка на качеството на живот при проучената кохорта от студенти по фармация.

Като логична кулминация на направения преглед е компилираната цел на проуването - оценка на асоциираното със здравето качество на живот при студенти по фармация в пети курс на обучение. С оглед реализирането на така зададената цел са формулирани пет задачи, които дават възможност да се проведе в рационален системен ход детайлно охарактеризиране на проблема. Структурата на оригиналната експериментална част и изводите логично са построени върху основата на формулираните от дисертантката задачи.

Разделът, описващ методичните подходи, е представен образцово, като дизайнът на оригиналната студия е едноцентрово, отворено, лонгитудинално, проспективно проучване, обхващащо периода 2017 - 2024 г. В проучването са рекрутирани и респективно са интервюирани студенти по фармация от Факултет по химия и фармация на СУ „Св. Климент Охридски“ в пети курс на обучение, като е използван валидираният инструмент SF-36 version 2 за самооценка на качеството на живот. Проследено е свързаното със здравето качество на живот на респондентите по отношение на физическо функциониране, социално и поведенческо (ролево) функциониране, психично здраве и общи възприятия за здраве. Обработката на данните е проведена с пограмния пакет University Classroom Free Licensing Program SF-36v2® Health Survey OPTUM версия 2016. Методичният раздел показва, че несъмнено дисертантката е усвоила редица съвременни методи и подходи за обработка на данните и статистика.

Оригиналните данни от експерименталните проувания са разделени на няколко подраздела, като отделно са обобщени демографските характеристики на проучената популация и динамиката на HRQoL по академични години. В представеното проучване са рекрутирани 327 респонденти, на средна възраст 24 години, студенти по фармация от Факултет по химия и фармация на СУ „Св. Климент Охридски“. Проучената популация е представителна като обхваща 70% от кумулативния брой респонденти в тази категория за този ВУЗ. Всички рекрутирани участници са по самооценка с добър здравен статус и без наличие на установени медицински и психосоциални проблеми. Значителна част от респондентите са с декларирано по-добро от нормалното физическо състояние

(56 - 69 %) като от 26 - 43 % от студентите се самоопределят като здрави, а едва 2 - 9 % дефинират физическото си състояние като незадоволително, като проследяването на динамиката на тези параметри през анализирания период не показва значителни колебания.

Тези данни са в ярък дисонанс с домейните за оценка на психическата компонента, дефинираща HRQoL, особено за пандемичния период. Така за периода 2020-21 г. 23 до 60 % от респондентите декларират резултати под нормата по този домейн, в контраст с даните от предходния период, което несъмнено показва, че пандемията комплексно интервенира по отношение на психосоциалните аспекти на HRQoL.

С помощта на валидирания SF-36v2 въпросник са получени скринингови данни за депресивно растройство, които недвусмислено показват повишение на абнормните показатели в периода 2020/2021 учебна година, с над два пъти спрямо общата популация и средното за целия период на наблюдение, като в постпандемичния период има тенденция за обратно развитие в динамиката на тези показатели.

Направените изводи са логична кулминация на направленията, дефинирани по отделните задачи на труда и удачно резюмират експерименталната програма. Приемам авторските изводи и съответните приноси.

Преглед на оригиналните научно-теоретични приноси

За първи у нас е определено HRQoL при студенти по фармация чрез използването на валидирания въпросник SF-36v2.

Това е първото в България фокусирано проучване за определяне нивото на депресия при специфичната популация от студенти по фармация, в т.ч. в периода на пандемията от COVID-19.

Това е първото родно проучване за проследяване на нивото на депресия, на фона на пост-COVID синдром и изобщо за таргетната популация, в периода след COVID- пандемията.

IV. Оценка на представените публикации и личния принос на докторанта

Във връзка с дисертационния труд са публикувани и респективно предоставени за рецензия шест реални пълнотекстови публикации, в т.ч. три в реферирани научни издания. Във повечето от публикуваните статии докторантката е първи автор. Оригиначните данни от проучването са дисеминирани и под формата на три презентации на научни конференции.

V. Автореферат

Авторефератът удачно и в достатъчен обем обобщава проучването и оригиналните резултати и приноси.

Заключение

Анализът на материалите, предоставени ми за рецензиране на дисертационния труд „Проучвания на свързаното със здравето качество на живот при студенти по фармация“ на редовен докторант маг. фарм. Насие Сабриева Асипова ми дават основание да приема, че той отговаря на изискванията в националната и институционалната нормативна база, и да дам убедено положителна оценка. Получените резултати са анализирани задълбочено и са удачно отразени в направените изводи и формулираните приноси като за мен личният принос на докторантката е несъмнен. На тази основа си позволявам да препоръчам на почитаемите членове на научното жури да присъдят ОНС „Доктор“ в област на висше образование 7. „Здравеопазване и спорт“, професионално направление 7.3. „Фармация“, Научна специалност „Социална медицина и организация на здравеопазването и фармацията“ на редовния докторант маг. фарм. Насие Сабриева Асипова.

София, 16.09.2024 г.

Рецензент:

Проф. Георги Цветанов Момеков, дфн